

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДІ ТА ОСВІТИ

УДК 316.346.32-053.6

СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ У ПРОФЕСІЙНИХ ОЧІКУВАННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОГРАНИЧЧЯ

Щудло Світлана Андріївна – доктор соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

У статті на підставі результатів авторського соціологічного дослідження аналізуються професійні очікування польських та українських старшокласників, які мешкають на пограничних територіях. Надається визначення поняття «очікування», під яким розуміється прагнення індивіда досягти бажаних цілей, що визначаються його цінностями та ціннісними орієнтаціями. Підкреслюється, що професійні очікування польської та української молоді досить схожі, зокрема такі з них, як робота в престижній приватній фірмі, висококваліфікована праця, висока заробітна плата, притаманні молодим людям по обидва боки кордону. При цьому особи з більш високим соціальним статусом та культурним капіталом більше інвестують в освіту і мають більш високі професійні очікування. Зазначається, що професійні очікування польської та української молоді є суттєвим чинником їхніх еміграційних настроїв, які, окрім того, зумовлюються місцем їхнього проживання у пограниччі, а отже, більш значним досвідом перебування за кордоном.

Ключові слова: молодь, професійні очікування, освітні очікування, пограниччя, випускники шкіл.

В статье на основе результатов авторского социологического исследования акцентируются профессиональные ожидания польских и украинских старшекурсников, проживающих на пограничных территориях. Представлено определение понятия «ожидание», под которым понимается стремление индивида достичь желаемых целей, обусловленных его ценностями и ценностными ориентациями. Подчеркивается, что профессиональные ожидания польской и украинской молодежи достаточно похожи, в частности, такие из них, как работа в престижной частной фирме, высококвалифицированный труд, высокая заработная плата присущи молодым людям по обе стороны границы. При этом индивиды с более высоким социальным статусом и культурным капиталом больше инвестируют в образование и имеют более высокие профессиональные ожидания. Подчеркивается, что профессиональные ожидания польской и украинской молодежи является существенным фактором их эмиграционных настроений, которые, кроме того, обуславливается местом их проживания в пограничье, а значит, более значительным опытом пребывания за границей.

Ключевые слова: молодежь, профессиональные ожидания, образовательные ожидания, пограничье, выпускники школ.

The article presents the results of author's sociological research. The main attention pays to the professional aspirations of Polish and Ukrainian school-leavers. As sociological concept the aspiration means an individual's need to meet realistic goals, which is caused by individual values and value orientations. Observations show that such the professional aspirations like a work in the prestigious private firm, highly skilled work, high wages captured the attention of all young people. The professional aspirations of Polish and Ukrainian youth is quite similar. They want to enter the white-collar class. Persons with a higher status and cultural capital more frequently invest in education and have higher professional aspirations. High level of the professional aspirations of Polish and Ukrainian youth is a factor of their emigration intentions. That's why the borderland can be transformed into the periphery.

Keywords: youth, professional aspirations, educational aspirations, borderland, school-leavers.

За сучасних умов суттєво актуалізуються дослідження професійних очікувань молоді, що зумовлено низкою чинників. Насамперед, це глобалізаційні процеси, які активно трансформують структуру зайнятості, зумовлюють зникнення одних та появу інших професій, стають каталізатором вивільнення працівників з одних сфер (освіта, банківська справа тощо) та стимулюють підвищення попиту в інших (ІТ-технології, соціальна сфера, будівництво тощо). Рухливість та невизначеність соціальних процесів суттєво ускладнюють професійне самовизначення молоді та її успішну адаптацію на ринку праці. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у науковому аналізі, в тому числі виявленні того, наскільки її плани стосовно здобуття бажаної професії та подальшої професійної самореалізації на ринку праці узгоджуються з прогнозованою потребою суспільства у фахівцях різних професій та оптимальною соціально-професійною структурою суспільства.

Другим важливим аргументом до вивчення професійних очікувань молоді є те, що отримана завдяки цьому інформація дозволить спрогнозувати суспільні зміни, виявити тенденції соціокультурного розвитку суспільства, інтенсивність модернізаційних процесів, які в ньому відбуваються. Молодь постає своєрідним соціальним барометром, який дає змогу не тільки відслідковувати суспільні зміни, але й передбачати наслідки цих змін. Реалізація ціннісних орієнтацій та життєвих стратегій молоді може пришвидшувати суспільний розвиток або, навпаки, ставати на заваді розвитку соціальної системи.

Проблема вивчення професійних очікувань молоді є ключовою для розуміння потенціалу пограничних територій, які є предметом нашої наукової розвідки. Відповідно до теорії світ-системного аналізу І. Валлерстайна, соціальний простір структурується у координатах центр-напівпериферія-периферія. Відповідно до такого поділу, пограниччя можна схарактеризувати як периферійний регіон в територіальному, економічному та культурному аспектах. Такий статус зумовлює низку соціальних ризиків як для самого регіону, так і для соціальних груп, які тут проживають, насамперед молоді. У даній статті ми зосереджуємо увагу на українсько-польському пограниччі, яке є найбільш протяжним на західному кордоні України.

Метою цієї публікації є виявлення спільного та відмінного у професійних очікуваннях української та польської молоді, а саме випускників шкіл українсько-польського пограниччя.

Звернення до молодіжної когорти пограничної території зумовлюється нашим науковим припущенням стосовно того, що на периферії, якими є прикордонні території, можна відслідкувати ймовірні суспільні зміни ще краще, аніж це вдається зробити у центрі держави. Пограничний простір є особливим, оскільки є територією, яка зближує держави та цивілізації, де відбувається культурна дифузія, обмін та взаємопроникнення культур. На думку С. Хобти, «кордон – це смуга особливого життєвого простору, що продукує особливі практики та ідентичності» [1, с. 412]. З нашого погляду, включеність до цього простору суттєво впливає на світоглядні позиції особистості, в тому числі молоді.

Американський дослідник Р. Флорида доводив, що розвиток регіону зобов'язаний появи креативної верстви [2], якою є, на думку К. Манхейма, саме молодь [3]. Спираючись на значний емпіричний матеріал, Р. Флорида доводив, що основою регіонального розвитку є людський капітал, вибудований на освіті. Іншими словами, розвиваються ті регіони, де є добре освічена молодь, яка має високий рівень очікувань та значну мотивацію до досягнень. У роботі «Діагноз нашого часу» (1943) К. Манхейм зазначав, що «молодь – це один з прихованих ресурсів суспільства, які наявні в кожному суспільстві. Найкращим підтвердженням цієї тези є нинішня ситуація військового часу, коли виживання кожної країни визначається мобілізацією її прихованих ресурсів» [3, с. 443]. Ця теза К. Манхейма щодо соціальної місії молоді, як ніколи, є актуальною для сучасного українського суспільства. Погоджуючись з наведеним висловлюванням, зазначимо, що молодь є головним суб'єктом регіонального розвитку: її професійні очікування дають змогу окреслити траєкторію змін та діагностувати ймовірні небезпеки та проблеми, які можуть спіткати той чи інший регіон у майбутньому. Отже, нас цікавить те, чи впишеться молодь своїми діями та планами у розвиток своєї території і надасть їй нових вимірів, чи, навпаки, поглибить її периферійність.

Поняття «очікування», яке є ключовим у нашому аналізі обраної проблеми, досить популярне в науковому апараті суспільних наук: ним послуговуються психологи, педагоги, соціологи та ін. Широке використання цього поняття зумовлює і певні семантичні відмінності у різних науках. Найчастіше очікування синонімічно пов'язуються з такими поняттями, як амбіції, претензії, бажання, прагнення. У психології очікування передовсім розглядаються як досягнення чогось значного, прагнення досягти важливої цілі, а також амбіції-переконання про здатність особистості досягти чогось у цій сфері прояву активності.

Соціологічне трактування поняття очікування пов'язується з механізмами соціалізації, формування та прийняття нових соціокультурних норм, еталонів поведінки та цінностей. Польський соціолог П. Длугош пропонує розглядати «очікування» як сукупність прагнень особи, що стосуються її

майбутнього. У такому розумінні увага соціолога перш за все відводиться ієрархії цілей чи цінностей, які постають основою людських прагнень. Звідси, очікування розглядаються як сукупність прагнень, зумовлених ієрархією цілей особистості, які для неї є важливими і визначають її життєві плани [4, с. 28].

Польський соціолог А. Яновський пропонує класифікувати очікування залежно від їхнього об'єкту [5, с.61]. Виходячи з такого поділу, з-поміж інших, можна виділити очікування освітні та професійні, які, на наш погляд, є тісно взаємопов'язаними. Саме такі очікування є предметом нашого аналізу в даній публікації. Освітні очікування виявляються у планах стосовно того, який фах і який освітній рівень особа бажає здобути, у виборі навчального закладу, в якому планує отримати фах тощо. Професійні очікування знаходять також вираження в бажаних професійних ролях, місці праці, рівні кваліфікації, типі підприємства чи організації, де хотіла б особа працювати, рівні доходів, бажаного місця проживання та праці. Як бачимо, освітні очікування тісно переплітаються з професійними. Можемо навіть стверджувати, що освітні очікування підпорядковані останнім. Бажання отримати престижну професію і вищий соціальний статус вимагає здобуття якісної середньої освіти, насамперед у середніх закладах нового типу (ліцеях, гімназіях), успішну здачу зовнішнього незалежного оцінювання (матури у Польщі – авт.), вступ до більш престижного, насамперед державного, вищого навчального закладу. Водночас успішне навчання і отримання диплома ще не є гарантією отримання бажаної роботи.

Аналізуючи професійні очікування, слід взяти до уваги ще й той факт, що частина молоді не визначились у професійному плані, не знає, чим у майбутньому планує займатися, де хоче працювати, яку роботу – розумову чи фізичну – бажає виконувати. Таким чином, для значної частини молоді вибір навчального закладу не є усвідомленим вибором з прогнозованими перспективами, а виявляється досить випадковим, визначається результатами ЗНО, модою чи престижем професії, легкістю здобуття фаху чи іншими чинниками. У такому випадку навчальний заклад стає лише місцем перебування студента, виконуючи, за Р.Мертоном, латентну функцію «babysitting». Професійна невизначеність та невмотивованість до засвоєння фаху найчастіше веде до безробіття після завершення навчального закладу, оскільки навчання не підпорядковане професійним очікуванням. Подібним чином виглядає ситуація і з тими студентами, які не знають, чого хочуть в житті досягти і навіщо їм здобуття освіти. Якщо розглядати освіту лише як можливість продовжити безтурботне життя, мати час, наповнений веселощами і розвагами, відтермінувати виконання професійних функцій, збільшити період молодості, то, найбільш ймовірно, що з отриманням диплома прийде і час розчарування.

Аналізуючи професійні очікування молоді, будемо спиратися на результати авторського українсько-польського соціологічного проекту «Молодь пограниччя: Дрогобич – Перемишль», організованого і проведеного у грудні 2012 – березні 2013 рр. кафедрою соціології, політології та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету (від України авторка цієї статті) та Інститутом соціології Державної вищої східноєвропейської школи у Перемишлі (керівник проекту від Польщі П. Длугош). Дослідження проведене методом анкетного опитування серед учнів випускних класів загальноосвітніх шкіл міст Дрогобича та Перемишля, а також середніх спеціальних закладів цих міст. Вибірка формувалася методом основного масиву: у Перемишлі опитано 717 учнів, у Дрогобичі – 584.

Одним з дослідницьких завдань було з'ясування схожого та відмінного у професійних очікуваннях молоді з обох боків українсько-польського пограниччя та узгодженості цих очікувань з механізмами регіонального розвитку.

У таблиці 1 відображено плани української та польської молоді по завершенню середнього навчального закладу.

Таблиця 1.

Плани випускників України та Польщі після завершення школи, %

Плани після завершення школи	Україна	Польща
Продовжать навчання	69	47
Підуть працювати	6	15
Будуть одночасно працювати та навчатись	21	24
Залишаться вдома	1	1
Ще не знають	3	13

Респонденти з обох боків пограниччя найчастіше висловлювали бажання продовжити освіту після закінчення школи. В Україні таких випускників суттєво більше, аніж у Польщі, відповідно, 69% та 47%. Незначно більшою у Польщі була кількість випускників, які планували одночасно продовжувати навчання та працювати (24% – у Польщі і 21% – в Україні). Бажання працювати після закінчення школи вдвічі частіше висловлювали польські випускники (15%), аніж українські (6%). На наш погляд, одержані результати можуть пояснюватись тим, що польська молодь більшою мірою відчула, що отримання

диплому не є гарантією успішного працевлаштування випускника вишу. Українці знаходяться ще на тому етапі, коли наявність диплому розцінюється як обов'язкова умова їхнього кар'єрного розвитку, а також престижу. Не змогли визначитися з відповіддю 13% поляків та 3% українців, а залишитися вдома висловили бажання лише по 1% молоді в обох групах.

Проведений разом з П. Длугошем (співавтором даного соціологічного проекту) кореляційний аналіз чинників, які впливають на бажання випускників після завершення середнього навчального закладу працювати чи поєднувати навчання з роботою, дав змогу виділити низку найбільш значимих з них. При здійсненні кореляційного аналізу ми об'єднали в одну групу осіб, які планували йти працювати та планували поєднувати навчання і роботу. Так, у Польщі більшою мірою таку траєкторію планують обрати учні технікумів та училищ, аніж ліцеїв та шкіл, ($r=0,249$), а також учні з нижчою успішністю ($r=0,179$).

В Україні виявлено взаємозв'язок планів випускників середніх навчальних закладів на працевлаштування з типом навчального закладу ($r=0,302$), місцем проживання ($r=0,177$), статтю ($r=0,119$), шкільними досягненнями ($r= -0,290$), репетиторством ($r= -0,291$), самооцінкою економічного статусу ($r= -0,147$), обсягом домашньої бібліотеки ($r= -0,140$). Наведені результати вказують, що в Україні піти працювати після здобуття середньої освіти більшою мірою планує сільська молодь, аніж міська, учні училищ та загальноосвітніх шкіл, аніж спеціалізованих шкіл чи шкіл нового типу (ліцеїв, гімназій), хлопці, учні з низьким рівнем шкільної успішності, гіршою оцінкою економічної ситуації, меншими розмірами домашньої бібліотеки, меншим рівнем використання Інтернету. Найтіснішим є зв'язок освітніх та професійних перспектив учнів з типом навчального закладу та шкільними успіхами, що свідчить про різні можливості випускників різних навчальних закладів, тобто нерівність життєвих шансів закладається ще зі шкільної лави.

Тенденція до обмеження лише середньою освітою серед осіб, які мають нижчі шкільні досягнення, має універсальний характер і характерна для молоді обох країн. Відмінність між Україною і Польщею полягає в тому, що в Україні в системі освіти частіше залишаються особи, які є вихідцями з сімей, що мають вищий економічний та культурний капітал.

Професійні очікування молоді знаходять вияв в тому, де бажають молоді люди працевлаштуватися (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Бажане місце праці після здобуття освіти, %

Преференції щодо місця праці	Україна	Польща
На державному підприємстві, в установі	21	22
У приватній фірмі	17	25
У фірмі з іноземним капіталом	16	9
У власній фірмі	22	20
У сільському господарстві	1	1
За кордоном	20	18
Інше	3	5

Як свідчать результати опитування, налаштованість на працевлаштування у державному секторі економіки не є яскраво вираженим серед молоді України та Польщі. На державному підприємстві планують працювати близько п'ятої частини опитаних випускників в обох країнах – 21% молодих українців та 22% молодих поляків. В Польщі частіше в державному секторі хотіли б працювати дівчата (27%), аніж хлопці (19%). В Україні найчастіше на державному підприємстві виявляли бажання працевлаштуватися учні з села (32%), аніж вихідці з міста (15%).

Приватне підприємство більш бажане місце працевлаштування для поляків (25%), ніж для українців (17%). У Польщі у приватній фірмі частіше виявляли бажання працювати учні шкіл і ліцеїв (28%), ніж училищ та технікумів (22%), а також більшою мірою дівчата (28%), аніж хлопці (22%). У той же час, в Україні приватне підприємство як місце праці вдвічі більш привабливе для хлопців (26%), ніж дівчат (13%), а також для учнів, які мали репетиторство (27%), а отже, володіють більшим освітнім капіталом, ніж ті, хто не звертався до репетиторів (21%).

Фірму з закордонним капіталом як бажане місце праці вибрали 16% українців та 9% поляків. В Україні частіше в такій фірмі хотіли б працювати учні, що беруть репетиторство (19%), ніж ті, хто не інвестує в додаткові знання (9%). Ми виявили, що по обидва боки кордону праця в такій фірмі більш приваблива для випускників спеціалізованих шкіл і ліцеїв, аніж училищ та технікумів та для учнів з вищою успішністю.

Підприємницькі плани української та польської молоді є майже однаковими. Відкрити власну фірму хотіли б близько п'ятої частини опитаних випускників шкіл – 22% українців та 20% поляків.

Цікаво, що в Польщі плани на створення власної фірми частіше висловлювали хлопці (26%), аніж дівчата (15%), а в Україні, навпаки, – більше це прагнення притаманне дівчата (24%), аніж хлопці (21%). В Україні також виявлено досить значну різницю між підприємницькими настроями міської і сільської молоді на користь мешканців міст, відповідно, 24% та 14%.

Еміграційні настрої майже однаково виявляються в професійних очікуваннях польської та української молоді. Хотіли б працювати за кордоном 20% українських випускників та 18% польських. Серед польської молоді частіше планують працевлаштуватись за кордоном учні технікумів та училищ (26%), аніж шкіл та ліцеїв (15%). Частіше це учні сільських шкіл (20%), аніж міська молодь (15%). Також треба відзначити, що батьки таких учнів характеризуються невисоким освітнім рівнем – вищу освіту мають лише 13%. Працевлаштування у сфері сільського господарства виявилось цілком непривабливим для випускників шкіл обох країн – його обрали по 1 % респондентів з кожної досліджуваної групи.

Як бачимо, результати дослідження не виявили суттєвих відмінностей між професійними очікуваннями української та польської молоді. Найбільш схожими є очікування стосовно праці на державному підприємстві, працевлаштування за кордоном та підприємницьких настроїв на створення власної фірми. Найбільш вираженими у професійних очікуваннях випускників шкіл з обох боків українського-польського кордону виявилися наміри працевлаштуватися в приватних фірмах. Менша значимість такого місця праці для української молоді може пояснюватися економічною нестабільністю в суспільстві, його ризикогенністю, що ускладнює або навіть унеможливує підприємницьку діяльність.

Результати нашого дослідження дали також змогу виявити схожі для української та польської молоді механізми формування професійних очікувань. Йдеться насамперед про рівень культурного капіталу у досліджуваних групах молоді, одним із механізмів поповнення якого є звернення учнів до послуг репетиторів. Репетиторство можна розглядати як інвестицію в освіту, яка має принести певний результат в майбутньому. Як бачимо, для української молоді це справджується стосовно бажання працювати у фірмі з іноземним капіталом, а для польської – стосовно бажання працювати в приватній фірмі. Випускники знають, що додаткові знання, а саме звернення до репетиторства, дасть змогу одержати кращі результати ЗНО (матури), вступити до більш престижних навчальних закладів, а далі – працевлаштуватися в омріяних фірмах.

Важливими для розуміння професійних очікувань молоді є їхні уявлення стосовно бажаної оплати праці. Польські випускники шкіл орієнтуються на заробітну плату, яка мінімально має дорівнювати приблизно 2435 злотих (еквівалент 790 дол.). В той час, оплата, яка б давала відчуття задоволення працею, мала б складати 4133 злотих (або 1345 дол.), тобто є майже вдвічі вищою. Ці очікування перевищують реальні заробітки в Польщі.

Випускники українських шкіл у своїх відповідях зазначили, що орієнтуються на мінімальну оплату праці у розмірі 3735 гривень (467 дол.), що є втричі вищим за встановлений державою рівень мінімальної заробітної плати. Зазначимо, що на початок 2013 року (на час проведення опитування) встановлений державою рівень мінімальної заробітної плати складав 1147 грн. [6]. Рівень оплати праці, який би задовольняв українських респондентів, виявився набагато вищим – 9150 гривень, що становить близько 1143 дол. Як бачимо, в очікуваннях української молоді різниця між мінімальною та бажаною оплатою праці є суттєвою вищою, ніж у молодих поляків. Це, можливо, є результатом більшого розшарування українського суспільства, в тому числі нерівності у доходах населення.

Проведений нами кореляційний аналіз засвідчив, що у польської молоді вищі очікування щодо оплати праці мали ті учні, які займалися з репетиторами, мали вищі шкільні успіхи, більшу домашню бібліотеку, батьки яких мали вищу освіту та вищий професійний статус. Іншими словами, вищих заробітків очікують ті, хто має вищі освітні показники та ті, чий батьки мають вищий рівень освітнього капіталу. Таку залежність можна розглядати як конвертацію культурного капіталу в економічний.

Як засвідчив кореляційний аналіз, очікування випускників українських шкіл щодо розміру оплати праці залежить від типу навчального закладу, статі та навчальної успішності. Вищі очікування мають хлопці ($r=0,211$), учні технікумів ($r=0,226$) та, що досить насторожує, учні з нижчими навчальними досягненнями ($r=-0,119$).

Зі зростанням рівня безробіття все більшою проблемою для молоді стає працевлаштування. За таких умов увесь освітній процес у вищій школі має бути спрямованим на формування мобільної, в тому числі в професійній сфері, особистості. З огляду на це, варто проаналізувати стратегії, які, на думку випускників, можуть забезпечити успіх чи отримання бажаної роботи. На активний пошук як найкращий спосіб знаходження праці вказали 93% українців та 90% поляків. Стажування як одержання попереднього досвіду відзначили 93% українців та 86% поляків. На важливість вміння належно себе представити для успішного працевлаштування вказали 71% українців та 67% поляків. Досить високо як українцями, так і поляками відзначена важливість практики за кордоном, відповідно, 63% та 68%. Виявлені нами і

розглянуті стратегії були схожими для обох досліджуваних груп. Вони в основному зорієнтовані на здобуття не тільки належної професійної кваліфікації, але й на формування особистісних якостей, необхідних людині у мінливому суспільстві. Сааме такі стратегії можуть розглядатися як універсальні.

Однак ми виявили і певні відмінності в стратегіях українських та польських випускників. Польська молодь частіше (86%), аніж українська (73%) відзначала, що неформальні канали є найкращим засобом працевлаштування. На думку 95% опитаних польських випускників, знання іноземної мови дає більше шанси для знаходження роботи, в той же час цей чинник відзначили лише 79% українських випускників. Більш популярним для польської молоді є отримання додаткових знань, завдяки навчанню на тих чи інших курсах (це відзначили 89% поляків та 52 % українців), здобуттю суміжних спеціальностей (88% поляків та 53 % українців). Також частіше на важливість практики у фірмах вказували молоді поляки (76%), аніж українці (45%). Не користується популярністю в Україні і практика подання при працевлаштуванні мотиваційних листів та резюме. 67% польських респондентів відзначили, що вміння належно складати ці листи є важливим для пошуку роботи, натомість серед українців такої думки додержуються 54% опитаних. Як бачимо, для польської молоді стратегії працевлаштування є більш диференційованими, хоча можна говорити про їхнє досить парадоксальне поєднання. Ускладнення ситуації на ринку праці і з одного, і з іншого боку кордону не зменшує ролі неформальних каналів у пошуку роботи, а саме допомоги з боку батьків, родичів, впливових знайомих у працевлаштуванні.

У випадку погіршення ситуації на внутрішньому ринку праці молоді люди обох країн схильні будуть шукати роботу за кордоном. Спираючись на результати дослідження, можна прогнозувати, що це будуть трудові міграції у західному векторі.

У нашому дослідженні ми поставили випускникам середніх навчальних закладів українсько-польського пограниччя відкрите запитання стосовно того, який фах вони хочуть здобути. Одержані результати вказують, що молодь зорієнтована на здобуття престижних професій, які користуються попитом на ринку праці і дають можливість високих заробітків. Більшість зазначених професій вимагає високої кваліфікації.

Зазначимо, що в українському масиві у більшості анкет відкрите питання залишилося без відповіді. Це може свідчити про те, що у випускників шкіл бажання отримати вищу освіту часто є суто інструментальним, задля диплому, який є атрибутом престижу в суспільстві. На жаль, часто вибір фаху відбувається досить випадково і залежить від результатів зовнішнього незалежного оцінювання, можливості вступити на державну форму навчання тощо, а не від усвідомленого осмисленого бажання здобути той чи інший фах. Аналіз відповідей українських школярів виявив популярність медичних професій, а також професій юриста, фахівця з IT-технологій, перекладача тощо. Дуже рідко зустрічалися професії, які вимагають фізичної праці.

Відповіді польських школярів засвідчили, що молоді поляки є більш визначеними у професійному плані. Найбільшою популярністю серед них користується також професія лікаря, митника, фахівця з IT-технологій та інженера, військового, юриста, офіціанта, бухгалтера, перекладача, психолога. Професій, що приваблюють польських школярів також знаходимо поліцейського, косметолога, архітектора, вчителя, журналіста, геолога та ін.

Зіставлення популярності професій, які вимагають розумової та фізичної праці, вказує, що перших суттєво більше. Це стосується професійних преференцій молоді по обидва боки кордону. Можна зробити висновок, що випускники шкіл в обох країнах мають досить високі професійні запити і прагнуть посісти високі позиції в соціально-професійній ієрархії. Ми виявили, що молодь зорієнтована на ті спеціальності, які дадуть їй можливість увійти до нового середнього класу, тобто до тих соціальних груп, які мають вищу освіту та пропонують спеціальні знання на ринку праці. Професій, які характеризуються престижем, високими доходами та ринковим попитом, є в колі зацікавлень молоді по обидва боки кордону. Ми бачимо значну орієнтацію на кар'єру та престиж. Однак за нашими результатами не можна зробити однозначний висновок відносно того, чи професійні преференції молоді є глибоко усвідомленими і чи є вони, за Максом Вебером, покликанням.

З одного боку, все відчутнішими в суспільстві є процеси індивідуалізації, коли особа мусить розраховувати лише на себе та свої сили і вибрати таку професію, яка дасть їй змогу заробляти та споживати, забезпечить перед ризиками низької оплати праці та безробіття. З іншого боку, вибір молодими людьми бажаної професії зумовлюється впливом суспільства знань, молодь все більше орієнтується на ті галузі, які є наукоємними і на які є попит у суспільстві.

Підсумовуючи одержані нами дослідницькі результати, можемо зробити висновок про високі освітні очікування молоді українсько-польського пограниччя. Можемо прогнозувати, що формується новий середній клас, який свої професійні преференції зорієнтовує на сферу послуг. Більшість респондентів і в Україні, і в Польщі, які мріють про матеріальний успіх та кар'єру, вибирають

продовження освіти у вищих навчальних закладах, щоб мати змогу виконувати професійні ролі у сфері освіти, права, інформатики, фінансів тощо. У цьому випадку ми виявили однакові механізми формування професійних очікувань молоді в обох державах. Вищі шкільні досягнення зумовлюють подальші освітні плани на продовження освіти. Значний вплив на професійні очікування має соціальний статус та культурний (зокрема освітній) капітал батьків молоді людини. Цей капітал має великі шанси трансформуватися в капітал економічний.

Насамкінець, важливо з'ясувати, як виявлені професійні очікування української та польської молоді можуть вплинути на розвиток пограничного регіону та які можливості регіону у реалізації планів молоді. Ситуацію у досліджуваному регіоні не можна вважати безпроблемною. Молодь має досить високі професійні очікування і хоче виконувати високопрофесійні ролі, які потребують добрих знань, високої кваліфікації, професійного досвіду, що є досить позитивним. Однак економіка регіону є не настільки сучасною і не потребує такої значної кількості фахівців. У пограничному регіоні домінує агропромисловий сектор, де більшою мірою затребуваними є водії, продавці, техніки та ін. З огляду на це, свої професійні плани молодь зможе більш повно реалізувати не в регіоні проживання, а у більш розвинених регіонах чи навіть країнах. У цьому контексті більш поглибленого аналізу потребує вивчення міграційних настроїв молоді пограниччя з метою здобуття освіти та працевлаштування, на що будуть зорієнтовані наші подальші дослідження.

Література:

1. Хобта С. Восточный участок украинско-российской границы: особенности восприятия границы и перспектива демаркации / С. Хобта // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. Вип.16.* – Харків : ХНУ, 2010. – С. 412–416.
2. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее [пер. с англ.] / Ричард Флорида. – М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2005. – 421с.
3. Манхейм К. Диагноз нашего времени / Карл Манхейм [пер. С. Карпушина и др.] – М.: Юристъ, 1994. – 693 с.
4. Długosz P. Aspiracje życiowe młodzieży pogranicza / Piotr Długosz. – Kraków: Impuls, 2011. – 186 s.
5. Janowski A. Aspiracje młodzieży szkół średnich / Andrzej Janowski. – Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1977. – 290 s.
6. З 1 січня підвищено заробітні плати та пенсії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245930543 – Назва з екрану